

Wstęp

Niniejsza praca dotyczy zdolności do czynności prawnych osób dorosłych oraz ograniczeń tej zdolności. Pomijam w swych rozważaniach szczególne zagadnienia zdolności do czynności prawnych osób małoletnich, ze względu na odmienną funkcję teje zdolności. Jest ona bowiem silnie powiązana z instytucją władzy rodzicielskiej i instytucjami zastępczej pieczy nad dziećmi, i wraz z tymi instytucjami, mającymi bogate piśmiennictwo, szczegółowo omawiana.

Różnica między sytuacją braku zdolności do czynności prawnych wynikającej z niepełnoletniości człowieka a sytuacją, gdy następuje częściowe lub całkowite ubezwłasnowolnienie, jest ewidentna.

Niepełna zdolność do czynności prawnych wynikająca z niepełnoletniości jest sytuacją co do zasady akceptowaną (dyskusyjne mogą być niektóre sprawy szczegółowe, np. progów uzyskania częściowej i pełnej zdolności do czynności prawnych¹), jest to bowiem ograniczenie dotyczące bez wyjątku każdego człowieka posiadającego tę cechę. Ustawodawca mógł więc przyjąć, że do takiego ograniczenia nie jest konieczne wydanie specjalnego orzeczenia przez sąd, ponieważ jest to stan, który po ukończeniu określonego wieku w zasadzie ustaje.

Niepełna zdolność do czynności prawnych wynikająca z innych przyczyn niż niepełnoletniość jest sytuacją łączącą się z negatywnymi skojarzeniami. Jest to wyjątek od reguły pełnej zdolności do czynności prawnych osób pełnoletnich, wynikający z przyczyn na ogół budzących negatywne skojarzenia, a nawet obawę (zaburzenia psychiczne). Postępowanie i orzeczenie sądu w sprawie ubezwłasnowolnienia samo w sobie jest stygmatyzujące oraz powoduje pewną ingerencję w sferę prywatności, utratę szczególnych uprawnień.

Instytucja zdolności do czynności prawnych osób fizycznych jest zamieszczona w dziale Kodeksu cywilnego dotyczącym osób fizycz-

---

¹ Zob. *T. Sokołowski*, Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem, Poznań 1987. Jedną z tez tej pracy jest stopniowe usamodzielnianie małoletnich pozostających pod władzą rodzicielską, co pociąga za sobą też skutki na gruncie zdolności do czynności prawnych.

nych. Jest ona częścią szerszej rozumianego osobowego prawa cywilnego, obejmującego także prawo rodzinne i opiekuńcze, zagadnienia przedstawicielstwa ustawowego i innego. Instytucja ta jest także korelatem² podstawowego pojęcia prawa cywilnego – oświadczenia woli i czynności prawnej. „Zdolność do czynności prawnych (...) występuje przede wszystkim jako przesłanka ważności lub skuteczności czynności prawnej”³.

Instytucja zdolności do czynności prawnych w polskim piśmiennictwie prawniczym nie ma swej monografii. Znane od wielu lat i cenione monografie *M. Pazdana*⁴, *K. Lubińskiego*⁵ i *S. Kalus*⁶ dotyczą tylko określonych aspektów zagadnienia zdolności do czynności prawnych. Lektura opracowań podręcznikowych i komentarzowych prowadzi do wniosku, że obowiązujące od 1965 r. przepisy KC dotyczące zdolności do czynności prawnych nie budzą wątpliwości interpretacyjnych. Jednak w nowych pracach dotyczących ubezwłasnowolnienia⁷ sygnalizowana jest potrzeba nowego spojrzenia na instytucję zdolności do czynności prawnych.

***

Instytucja zdolności do czynności prawnych w prawie polskim w jej obecnej formie ukształtowana została w latach sześćdziesiątych, obok przepisów Kodeksu cywilnego sporą rolę w jej kształtowaniu odegrało orzecznictwo Sądu Najwyższego. Potrzeba nowego spojrzenia na zdolność do czynności prawnych wynika m.in. z występujących w ostatnich dekadach zjawisk powodujących zmiany prawa cywilnego, a mianowicie:

a) z **przenikania do prawa cywilnego idei praw człowieka** w ich współczesnej postaci,

---

² Zob. *Z. Radwański* (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. 2, Warszawa 2004.

³ *M. Pazdan*, Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych w polskim prawie prywatnym międzynarodowym, Kraków 1967, s. 27.

⁴ Zob. *M. Pazdan*, Zdolność do czynności prawnych.

⁵ Zob. *K. Lubiński*, Postępowanie o ubezwłasnowolnienie, Warszawa 1979.

⁶ Patrz *S. Kalus*, Opieka nad osobą ubezwłasnowolnioną całkowicie, Katowice 1989.

⁷ *M. Tomaszewska*, Charakter prawny decyzji o ubezwłasnowolnienie w sądowym stosowaniu prawa, Toruń 2008; *M. Zima*, Ubezwłasnowolnienie osób z niepełnosprawnością intelektualną jako ograniczenie wolności i praw konstytucyjnych w świetle artykułu 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2009, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem *J. Trzcíńskiego*, Uniwersytet Warszawski, maszynopis.

- b) z procesu **przenikania do prawa cywilnego rozwiązań wypracowanych w aktach prawa międzynarodowego publicznego**,
- c) z **konstytucjonalizacji** prawa cywilnego⁸,
- d) z **publicyzacji** prawa cywilnego, a więc zmiany metody regulacji prawnej pewnych dziedzin z cywilnoprawnej na administracyjnoprawną (publicznoprawną)⁹,
- e) z „**europelizacji**” prawa cywilnego, a więc procesu zmierzającego do ujednoczenia prawa cywilnego na gruncie instytucji Unii Europejskiej, w tym „**harmonizacji**” polskiego prawa cywilnego i prawa cywilnego innych krajów Unii Europejskiej.

Mówiąc o **przenikaniu do prawa cywilnego idei praw człowieka** w ich współczesnej postaci, należy uwzględnić w szczególności zmianę pojmowania podstawowych praw jednostki, wyrażającą się w odejściu od rozumienia jedynie jako praw obywatelskich do traktowania ich jako praw człowieka¹⁰.

Problem praw człowieka traktuje się jako ważny także na polu ochrony osób niemających zdolności do czynności prawnych, jest on istotnym motywem wprowadzenia nowych regulacji na tym polu zarówno w zakresie prawa międzynarodowego¹¹, jak i w poszczególnych krajach¹². Paradoksem jest, że prawo cywilne, na którego gruncie najwcześniej, realizowana była idea praw człowieka w jej postaci klasycznej, z pewnym opóźnieniem dostosowuje się do postulatów tej idei, które odbiegają od liberalnej, indywidualistycznej koncepcji prawa cywilnego.

Następuje również przenikanie do krajowego prawa cywilnego idei i rozwiązań z prawa międzynarodowego. Poszczególne instytucje pra-

---

⁸ Określenia tego używa *M. Saffjan*, Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych, KPP 2002, z. 1, s. 223 i n.

⁹ Na gruncie polskim zjawisko to analizuje przede wszystkim *M. Saffjan*, [w:] *M. Saffjan* (red.), System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. 1, Warszawa 2007, s. 47 i n.; także *A. Żurawik*, Problem publicyzacji prawa prywatnego w kontekście ustrojowym, PIP 2010, z. 5, s. 32 i n.

¹⁰ Co do okoliczności i przesłanek tego zjawiska w polskim systemie prawnym (przede wszystkim w prawie publicznym) – zob. *R. Wieruszewski*, Od praw obywatelskich do praw człowieka – dylematy ewolucji polskiego systemu praw człowieka, SP 2002, Nr 2, s. 7 i n.

¹¹ Por. Uzasadnienie (*Explanatory memorandum*) Rekomendacji 1999 (4) Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie zasad dotyczących prawnej ochrony dorosłych niemogących samodzielnie prowadzić swych spraw, teza 10.

¹² Np. angielski *Mental Capacity Act 2005 – Explanatory Notes*, teza 10 i n.